

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه صنعت آب و برق (شهید عباسپور)
دانشکده آب

پایان نامه کارشناسی ارشد

بررسی پارامترهای فنی و حقوقی تعیین حریم رودخانه، مطالعه موردی

رودخانه هراز

تحقیق و تدوین:

سید جواد حسینی قرقی

استاد راهنما:

دکتر ناصر رستم افشار

استاد مشاور:

دکتر احمد رضوی

بهمن 89

دانشگاه صنعت آب و برق (شهید عباسپور)
دانشکده آب

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مهندسی رودخانه آقای سید جواد حسینی قرقی تحت عنوان

بررسی پارامترهای فنی و حقوقی تعیین حریم رودخانه، مطالعه موردی رودخانه هراز

در تاریخ توسط کمیته تخصصی زیر مورد بررسی و تصویب نهایی قرار گرفت.

امضاء

نام و نام خانوادگی

دکتر ناصر رستم افشار

1-استاد راهنمای پایان نامه

دکتر احمد رضوی

2-استاد مشاور پایان نامه

دکتر مسعود قدسیان

3-استاد داور

4-استاد داور

دکتر سعید علیمحمدی

سرپرست تحصیلات تکمیلی دانشکده

به نام خدا

تعهدنامه اصالت اثر:

اینجانب سید جواد حسینی قرقی تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه، حاصل کار پژوهشی اینجانب می‌باشد و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آنها استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است.

این پایان‌نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم‌سطح، پایین‌تر و بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه صنعت آب و برق (شهید عباسپور) می‌باشد.

سید جواد حسینی قرقی

تقدیم اثر

تقدیم به مهربان ترین مهربانان روی زمین، مادرم

دلنشان شد سخنم تا تو قبولش کردی

آری آری سخن عشق نشانی دارد

تشر و قدردانی

در ابتدا از استادان عزیز و گرامی ام که با حمایت‌های فکری خود و نکته سنجی در انجام این پژوهش مرا یاری نموده اند تشکر می کنم و خود را مدیون این دو بزرگوار میدانم. بی شک این تحقیق به سبب دلگرمی و حمایت های فکری استادان گرامی، دکترناصر رستم افشار و دکتر احمد رضوی انجام شده است.

همچنین لازم می دانم که از زحمات و همدلی های خانواده، همسر عزیز و مهربانم و تمامی دوستانم که در تمامی مراحل انجام این پایان نامه همراه و یاورمن بوده اند تشکر نمایم.

چکیده

با توسعه شهرنشینی و دخل و تصرف غیر مجاز در حریم رودخانه‌ها خسارات زیادی به رودخانه و محیط زیست اطراف آن وارد می‌شود. در حال حاضر بر اساس آئین نامه اصلاح شده بستر و حریم رودخانه‌ها، حریم کمی رودخانه که بلافاصله پس از بستر قرار می‌گیرد از 1 تا 20 متر از منتهی الیه طرفین بستر رودخانه تعیین، که مقدار دقیق آن در هر بازه از رودخانه مشخص نیست. در کشورهای دیگر روشهای متفاوتی من جمله: درصد ریسک، حاصلضرب سرعت در عمق جریان و افزایش تراز آب برای بدست آوردن سیلراه استفاده می‌شود.

برای کاهش تنش‌های اقتصادی-اجتماعی و کمتر شدن مشکلات زیست محیطی رودخانه بدست آوردن رابطه دقیق تر حریم کمی، امری ضروری است. در این تحقیق سعی می‌شود در ابتدا به بررسی سیر قانون گذاری در مورد حریم کمی رودخانه‌ها پرداخته شود؛ و با بازدید میدانی بر روی رودخانه هراز، و با مطالعات فنی، حقوقی و اقتصادی، پارامترهای مؤثر در حریم کمی رودخانه مشخص کرده؛ و با ارزش گذاری و تحلیل پارامترها مؤثر، پرداخته شود. و در نهایت با جمع بندی آنها معیار جدیدی جهت تعیین حریم کمی پیشنهاد می‌شود. و نتیجه کار بر روی رودخانه هراز تحلیل و بررسی می‌شود.

واژه کلیدی: حریم کمی، سیل، پارامترها، رودخانه هراز، معیار جدید

فهرست

19	فصل اول
19	مقدمه
20	1-1-مقدمه
21	2-1-تعاریف حریم
21	1-2-1-حریم در فرهنگ و ادبیات
21	2-2-1-حریم از دیدگاه حقوقدانان
22	3-2-1-حریم از دیدگاه فقها
23	4-2-1-مفهوم حریم در قوانین و مقررات
23	1-4-2-1-تعریف حریم در قانون مدنی
23	2-4-2-1-تعریف حریم در آئین نامه
26	5-2-1-بررسی کلی تعریف حریم
26	3-1-سیلاب
27	1-3-1-تعریف سیلاب
27	2-3-1-انواع اقدامات مدیریتی کاهش خسارات سیلاب
28	3-3-1-علل وقوع سیل
28	4-3-1-آمار سیل های در سطح کشور
31	فصل دوم
31	پیشینه تحقیقات
32	1-2-سیر تاریخی حقوق منابع آب در ایران

33	2-2-تاریخچه کارهای انجام شده
33	1-2-2-تاریخچه کارهای انجام شده در داخل ایران
34	2-2-2-تاریخچه کارهای انجام شده در سایر کشورها
34	3-2-اهمیت موضوع
36	فصل سوم
36	روش تحقیق
37	1-3-روش تحقیق
37	2-3-روش های انجام کار
38	1-2-3-اقدامات اولیه در تعیین حریم کمی رودخانه
38	3-1-2-3-جمع آوری اطلاعات و مدارک
39	3-2-1-2-3-بازدید صحرائی و بررسی موقعیت منطقه
39	3-1-2-3-بررسی شرایط رودخانه در بازه تعیین حریم
40	3-3-مطالعات مورد نیاز برای تعیین حریم کمی رودخانه
40	3-3-1-مطالعات فنی که برای تعیین حریم کمی رودخانه انجام می شود
40	3-3-1-1-مطالعات فیزیوگرافی
41	3-3-1-2-مطالعات هواشناسی
45	3-3-1-3-مطالعات هیدرولوژی
45	3-3-1-3-1-مشخصه های هیدرولوژیکی سیلاب
46	3-3-1-3-2-روش های مختلف تعیین دوره بازگشت سیلاب طراحی
46	3-3-1-3-3-برآورد سیلاب مربوط به دوره بازگشت مختلف
46	3-3-1-3-4-روشهای تحلیل فراوانی وقوع سیلاب

- 48.....5-3-1-3-3 سطح آب سیلاب مربوط به دوره بازگشت معین رودخانه
- 48.....4-1-3-3 مطالعات هیدرولیک رودخانه
- 48.....1-4-1-3-3 مشخصات هیدرولیکی رودخانه
- 49.....2-4-1-3-3 مشخصات هندسی مقاطع رودخانه
- 50.....3-4-1-3-3 طبقه بندی و تشخیص انواع جریان رودخانه
- 53.....4-4-1-3-3 محاسبه رقوم سطح آب در رودخانه
- 54.....5-4-1-3-3 عوامل موثر هیدرولیکی برای تعیین حریم کمی رودخانه
- 54.....1-5-4-1-3-3 نقش پوشش گیاهی و ضریب زبری رودخانه در حریم کمی رودخانه
- 58.....2-5-4-1-3-3 شیب رودخانه اصلی
- 59.....3-5-4-1-3-3 رژیم جریان رودخانه
- 60.....6-4-1-3-3 شرایط مرزی
- 61.....5-1-3-3 مطالعات ریخت شناسی
- 61.....1-5-1-3-3 مطالعات مورفولوژی
- 62.....2-5-1-3-3 عوامل موثر بر مورفولوژی رودخانه ها:
- 64.....3-5-1-3-3 انواع رودخانه های آبرفتی
- 66.....6-1-3-3 مطالعات زیست محیطی
- 67.....1-6-1-3-3 بررسی شناخت وضعیت زیست محیطی
- 67.....1-1-6-1-3-3 محیط فیزیکی و شیمیایی
- 69.....2-1-6-1-3-3 بوم شناختی
- 69.....3-1-6-1-3-3 محیط اجتماعی-اقتصادی
- 70.....2-6-1-3-3 تعریف جریان زیست محیطی

- 70.....مطالعات اقتصادی و اجتماعی 2-3-3
- 71.....برآورد هزینه و فایده طرح 1-2-3-3
- 72.....ارزیابی خسارات و هزینه ها 1-1-2-3-3
- 73.....تشخیص و برآورد فایده ها 2-1-2-3-3
- 74.....مطالعات حقوقی 3-3-3
- 74.....تعریف قانونی حریم کمی و بستر رودخانه 1-3-3-3
- 75.....عنوان حقوقی حق حریم 2-3-3-3
- 76.....قوانین و مقررات مرتبط با حریم 3-3-3-3
- 77.....مقررات بستر و حریم رودخانه در قانون توزیع عادلانه آب 1-3-3-3-3
- 77.....آیین نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه ها، انهار، مسیلها، مردابها و برکه های طبیعی و شبکه های آبرسانی، آبیاری و زهکشی 2-3-3-3-3
- 78.....حدود اختیارات صاحب حریم برای اعمال حق حریم 4-3-3-3
- 80.....موارد ساقط شدن حق حریم 5-3-3-3
- 81.....مراحل اداری و قانونی تعیین حریم رودخانه 6-3-3-3
- 82.....چگونگی انطباق تعیین حریم کمی رودخانه قبلی با حریم جدید 7-3-3-3
- 83.....نشانه گذاری و علامت گذاری حریم 8-3-3-3
- 84.....فصل چهارم
- 84.....**مطالعه موردی بر روی رودخانه هراز**
- 85.....مطالعه موردی بر روی رودخانه هراز 1-4
- 87.....بخش مورد مطالعه (کرسنگ) 2-4
- 88.....بازدید صحرایی و بررسی موقعیت منطقه 1-2-4

- 88.....1-1-2-4-خصوصیات بازه ها
- 89.....2-2-4-مطالعات بر روی بازه ها
- 89.....1-2-2-4-ریخت شناسی و فرسایش
- 90.....2-2-2-4-هیدرولیک رودخانه
- 91.....3-2-2-4-زیست محیطی
- 91.....4-2-2-4-اقتصادی و اجتماعی
- 92.....فصل پنجم
- 92.....تجزیه و تحلیل
- 93.....1-5-پارامترهای موثر در حریم کمی رودخانه ها
- 94.....1-1-5-مساحت و محدوده حوزه
- 95.....2-1-5-زمان تمرکز حوزه
- 98.....3-1-5-دبی دوره بازگشت
- 103.....4-1-5-ضریب زبری
- 104.....5-1-5-شیب
- 105.....6-1-5-رژیم جریان
- 106.....7-1-5-پایداری کناره
- 109.....8-1-5-محیط زیست
- 110.....9-1-5-پارامتر اقتصادی
- 112.....10-1-5-شرایط اجتماعی
- 113.....11-1-5-جمع بندی از پارامترها
- 116.....2-5-بدست آوردن معیار جدید حریم کمی رودخانه

118	3-5-تعیین حریم کمی رودخانه هراز
118	1-3-5-مساحت حوزه بازه ها
119	2-3-5-زمان تمرکز بازه ها
120	3-3-5-دبی دوره بازگشت بازه
120	4-3-5-ضریب زبری بازه ها
121	5-3-5-شیب بازه ها
121	6-3-5-رژیم جریان بازه ها
122	7-3-5-پایداری کناره بازه ها
122	8-3-5-محیط زیست بازه ها
124	9-3-5-شرایط اقتصادی بازه ها
124	10-3-5-تنش اجتماعی بازه ها
125	4-5-بدست آوردن حریم کمی بازه های رودخانه هراز
126	5-5-تفاوت حریم قبلی با حریم فعلی رودخانه هراز
127	فصل ششم
127	نتیجه گیری و پیشنهادات
128	1-6-نتیجه گیری
129	2-6-پیشنهادات
130	مراجع

فهرست اشکال:

- شکل 3-1: روند تعیین حریم کمی رودخانه 38
- شکل 3-2: اثر عوامل بارش در تولید هیدروگراف سیلاب 45
- شکل 3-3: طبقه بندی انواع جریان 53
- شکل 3-4: قوسی از رودخانه 64
- شکل 3-5: پلان و نیمرخ عرضی الگوهای مختلف رودخانه ای 66
- شکل 4-1: نقشه موقعیت رودخانه مورد مطالعه در حوزه جنوبی دریای خزر 86
- شکل 4-2: شبکه آبراهه حوزه هراز 86
- شکل 4-3: موقعیت و سیمای عمومی حوزه مورد مطالعه 87
- شکل 5-1: پلان حوزه آبخیز 95
- شکل 5-2: موقعیت و سیمای عمومی حوزه مورد مطالعه 118

فهرست جداول:

- جدول 1-1: تعداد و خسارات سیل در دوره 25 ساله (1351 تا 1375) 29
- جدول 2-1: درصد زیان‌های مالی سیل به تفکیک نوع زیان‌ها 30
- جدول 3-1: عوامل فیزیوگرافی موثر در هیدروگراف سیلاب 42
- جدول 3-2: روش مطالعه هواشناسی 43
- جدول 3-3: فرمول‌های تجربی برای محاسبه درصد احتمال 47
- جدول 3-4: روابط تجربی جهت برآورد ضریب زبری مانینگ بر اساس دانه بندی 56
- جدول 3-5: تعیین مقدار n با استفاده از روش کاون 57
- جدول 3-6: مولفه های اکوسیستم رودخانه 67
- جدول 4-1: دبی حداکثر لحظه ای در دوره بازگشت مختلف، در ایستگاه کرسنگ 89
- جدول 4-2: ضریب خمیدگی در رودخانه هراز 90
- جدول 4-3: ضریب زبری در بازه 91
- جدول 5-1: ارزش گذاری سطح حوزه رودخانه و حریم آن 94
- جدول 5-1: معادلات تجربی برای بدست آوردن زمان تمرکز 96
- جدول 5-2: تأثیر طول رودخانه بر روی زمان تمرکز 97
- جدول 5-3: شیب حوزه و وزن دهی زمان تمرکز 98
- جدول 5-4: ارزش گذاری زمان تمرکز حوزه در دبی اوج سیلاب و حریم کمی آن 98
- جدول 5-5: توزیع فراوانی دوره بازگشت سیلاب طراحی در طرح های مهندسی رودخانه 99
- جدول 5-6: دوره بازگشت سیلاب طراحی در کشورهای مختلف 101
- جدول 5-7: تعیین دبی دوره بازگشت در مناطق شهری 102
- جدول 5-8: تعیین دبی دوره بازگشت در مناطق غیر شهری 102

- جدول 5-9: میزان دبی و تعیین حریم آن 103
- جدول 5-10: ضریب زبری و حریم آن 104
- جدول 5-11: محدوده حریم و شاخص گذاری شیب 105
- جدول 5-12: طبقه بندی عملی رژیم جریان در رودخانه ها 105
- جدول 5-13: شاخص گذاری رژیم جریان و حریم آن 106
- جدول 5-14: حدود تغییرات عوامل موثر در فرسایش کناره و شاخص های آنها (نشریه 314، 1386) 107
- جدول 5-15: محدود حریم و وزن شاخص پایداری کناره 109
- جدول 5-16: تعیین ضریب و بدست امتیاز کل پارامتر محیط زیست در بازه رودخانه 110
- جدول 5-17: محدوده حریم و شاخص گذاری محیط زیست 110
- جدول 5-18: ارزش اقتصادی زمین و حریم آن 111
- جدول 5-19: محدوده حریم و وزن شاخص تنش اجتماعی 112
- جدول 5-20: مقایسه پارامترها نسبت عوامل تأثیرگذار در تعیین ضریب پارامترها 114
- جدول 5-21: تخصیص مقدار به پارامترها برای عوامل تأثیرگذار در ضریب پارامتر 115
- جدول 5-22: مشخص کردن حریم و ضریب تمام پارامترهای موثر بر حریم 116
- جدول 5-23: حریم و مساحت حوزه بازه ها 119
- جدول 5-24: حریم زمان تمرکز حوزه بازه ها 119
- جدول 5-25: میزان دبی تقریبی در بازه های مختلف 120
- جدول 5-26: حریم دبی دوره بازگشت بازه ها 120
- جدول 5-27: حریم ضریب زبری بازه ها 121
- جدول 5-28: حریم شیب بازه ها 121
- جدول 5-29: حریم رژیم جریان بازه ها 122

- جدول 5-30: حریم و پایداری کناره بازه ها 122
- جدول 5-31: امتیاز محیط زیست رودخانه در بازه 1 123
- جدول 5-32: تعیین حریم محیط زیستی بازه ها 124
- جدول 5-33: حریم اقتصادی بازه ها 124
- جدول 5-34: حریم اجتماعی بازه ها 124
- جدول 5-35: حریم تمام پارامترها در بازه ها 125
- جدول 5-36: تعیین حریم کمی بازه ها به متر 125
- جدول 6-1: مقایسه حریم کمی بدست آمده رودخانه هراز 126

فصل اول

مقدمه

رودخانه¹ یکی از مهمترین عوامل در چرخه اکوسیستم و پیدایش، تکامل و توسعه تمدن بشری به شمار می‌آید. تاریخچه استفاده از رودخانه به عنوان منبعی برای تأمین نیازهای انسان به پیش از آغاز تمدن بشری می‌رسد. در طول تاریخ بشر، رودخانه کانون توسعه بوده و تمدن‌های کهن در حواشی رودخانه‌هایی مانند نیل، فرات، دجله، سند، دانوب، ولگا و کارون و غیره شکل گرفته و اقدامات اولیه در زمینه بهره‌برداری از آن با آغاز شکل‌گیری جوامع بشری در حاشیه رودخانه‌ها بوده است.

یکی از عوامل انسانی مؤثر در سیلاب دشت²‌ها و طغیان آن از بستر طبیعی رودخانه، دخل و تصرف غیر مجاز در بستر و حریم رودخانه‌ها می‌باشد. این امر می‌تواند به واسطه عدم اطلاع از قوانین، ناآگاهی نسبت به مسائل هیدرودینامیک رودخانه و پاره‌ای از موارد ناشی از سودجویی باشد. (رستم افشار، 1387)

لذا تعیین حریم³ فنی و قانونی رودخانه‌ها و تعیین حریم محدوده خطر، باعث افزایش ظرفیت سیل‌گیری و کاهش تراز آب می‌گردد و احتمال بروز خسارات را کاهش می‌دهد. و با تفکیک مالکیت‌ها باعث امنیت فعالیت‌های معیشتی و زیستی اهالی می‌شود. و با کاهش امور ساخت و ساز و کشت و کار در این نواحی، از ورود پساب‌ها و فاضلاب جلوگیری، و باعث افزایش کیفیت آب و کاهش بروز بیماری‌ها برای مصرف‌کننده می‌شود. لذا حفاظت بستر و حریم رودخانه‌ها خصوصاً در مناطق شهری به لحاظ توسعه نیازهای چند منظوره و همچنین پیشگیری و کاهش خسارات کمی و کیفی از اهمیت بالایی برخوردار است.

مطالعات تعیین حریم فنی و حقوقی رودخانه‌ها از برنامه‌هایی است که در چند سال اخیر بطور جدی از طرف وزارت نیرو در دستور کار قرار گرفته است تا با مشخص شدن حریم قانونی رودخانه‌های کشور، حریم مجاز برای فعالیت‌های عمرانی اهالی ساکن در حاشیه رودخانه‌ها تعیین گردد. در حال حاضر حدوداً 200 هزار کیلومتر رودخانه در کشور وجود دارد که بیش از 130 هزار کیلومتر آن مربوط به رودخانه‌های اصلی و مابقی مربوط به رودخانه‌های فرعی می‌باشد. طبق برنامه ریزی به عمل آمده 37 هزار کیلومتر از مجموعه رودخانه‌های کشور برای تعیین حریم و بستر در اولویت قرار گرفته است. همچنین مطابق برنامه چهارم توسعه باید برای 12 هزار کیلومتر از رودخانه‌های کشور تعیین حریم و بستر شود که تا کنون حدوداً 10 هزار کیلومتر آن انجام شده است. (رستم افشار، 1387)

در این تحقیق پس از جمع‌آوری اطلاعات از رودخانه مورد نظر، به مطالعه فنی؛ اقتصادی-اجتماعی و حقوقی رودخانه پرداخته، و 10 پارامتر اصلی مؤثر بر حریم کمی رودخانه از مطالعات صورت گرفته استخراج می‌شود. و بعد از ارزش‌گذاری و تحلیل پارامترها، معیار جدید و دقیق‌تری برای تعیین حریم پیشنهاد می‌شود. در حقیقت حریمی کمی که فعلاً در سازمان آب و منطقه‌ای برای رودخانه‌ها استفاده می‌شود. 1 تا 20 متر از منتهی‌الیه بستر تراز افقی رودخانه است. در این تحقیق تلاش شده با رابطه جدید مقدار دقیق‌تری از حریم کمی بدست آید. سپس نتایج بدست آمده بر روی رودخانه هراز صورت گرفته می‌شود.

1-River
2-Flood Plain
3- boundary

1-2-2- تعاریف حریم

1-2-1- حریم در فرهنگ و ادبیات

- در فرهنگ و ادبیات ایران حریم به معنای، «بازداشت کرده» و «حرام کرده شده» آمده است که مَس آن جایز نیست. یعنی چیزی که حرام باشد و دست بدان نتوان زد، چیزی که آن را حمایت کنند و اهمیت این موضوع تا بدانجاست که برای حمایت از حریم جنگ می کنند.
- به نظر لغت نویسان، واژه حریم به فتح حا و کسر را (حَ رِ) اسم است و در زبان عربی به معنی منع می باشد. در فرهنگ نامه های ادبیات عرب نیز آمده است که «الحریم جمع حُرْم و أَحْرُم و أَحَارِیم» به معنای «ما حُرْمٌ فَلَمْ یُمس» و ترجمه آن همان است که در واژه نامه های ادب فارسی به شرح فوق آمده است. واژه حریم دارای ریشه قرآنی می باشد و هشتاد و پنج مرتبه در مشتقات مختلف در بیست و پنج سوره قرآن وارد شده است. (رضوی، 1387)

1-2-2-2- حریم از دیدگاه حقوقدانان

- حریم، از نظر حقوقی یکی از مصادیق حق ارتفاق محسوب می شود و حقوقدانان مباحث متعددی در این زمینه مطرح کرده اند که در اینجا به برخی از این نظرات و دیدگاه ها اشاره می شود.
- دکتر محمدجعفر جعفری لنگرودی حریم چنین بیان داشته است:
«مقداری از اراضی اطراف ملک، قنات، نهر و امثال آن که برای کمال انتفاع از آن ضرورت دارد. حریم در زمره ملک صاحب حریم است و هرگونه تملک و تصرف در آن که با طبیعت حریم منافات داشته باشد بدون اذن مالک صحیح نیست. حریم ملک، تبعی است، یعنی از توابع ملک محسوب می شود».
- دکتر سید علی حائری شاهباغ در شرح قانون مدنی در مورد حریم چنین نوشته است:
«حریم آن مقدار از مساحت های مجاور است که برای دوام و بقای ملک احیا شده در اراضی موات، عرفاً و عادتاً ضروری است که تعیین آن بر حسب تشخیص عرف و خبره یا کارشناس است.» وی در ادامه اضافه نموده است که:
— حریم فقط در مورد املاکی باید رعایت شود که موات بوده و احیا شده باشد و در بین املاکی که سابقه مواتی ندارند حریمی نیست تا مورد استحقاق باشد. چنانچه در خانه های ملکی که سابقه مواتی ندارند و متصل به یکدیگرند و هر کسی می تواند در خانه خود حفر چاه کند و لو آنکه فاصله بین چاه خانه او و چاه همسایه کمتر از فواصل مقرر در ماده 137 قانون مدنی باشد منعی نخواهد داشت. حتی جمعی از فقها می گویند و لو آنکه در مورد چاه و قنات موجب خشکیدن آب چاه خانه بالاتر گردد، و در مورد قنات هم به همین نحو سبب نقصان یا خشک شدن آب قنات مجاور شود.
- دکتر سید حسن امامی شارح قانون مدنی در جلد یک کتاب خود در مورد حریم چنین نوشته است:
«حریم کلمه ای عربی است و به معنی منع می باشد و مقداری از اراضی اطراف ملک، قنات و نهر و امثال آن است که برای کمال انتفاع از آنها و جلوگیری از ضرر، ضرورت دارد و از نظر احترامی که افراد باید به حق حریم بگذارند و نمی توانند به آن تجاوز نمایند «حریم» نامیده می شود».